

THEMA 78 - HOUT 10 : POLEN – *CHRYSTUS FRASOBLIWY*

Verschillen in Europa ofwel lokale, regionale en nationale eigen(aardig)heden.

We gaan allemaal dood, maar elke tijd, plaats, volk en cultuur heeft zijn eigen gewoonten en normen en dat geldt ook voor begraven en begraafplaatsen. Rondreizend door Europa valt al bij de poort van de begraafplaats op dat ieder land zijn eigen begraaftaal spreekt. Met de eenwording van Europa zijn er wel steeds meer grensoverschrijdingen gekomen, waardoor landelijke gebruiken zijn ingeruild of overgenomen. Het is zaak de verschillen te bewaken en niet de eigen culturele en funeraire identiteit te verliezen. Gelukkig zijn er verschillen gebleven en dat geldt ook voor houten graftekens. In de vormgeving daarvan vind je steeds lokale, regionale of nationale gebruiken. In vorige afleveringen zijn het *Holzgrabkreuz mit Dach* en de *Bildstock* in Duitsta-

Zakopane - *Sary Cmentarz*

lige landen, de *Kopjafa* in Hongarije en de *Troite* in Roemenië aan bod gekomen, nu volgt de *Chrystus Frasoibliwy* in Polen.

In heel Europa vind je in een aantal variaties het beeld van de lijdende Christus, zittend op een steen of andere verhoging. Wij kennen dit beeld als *Christus op de koude steen*, een halfnaakte man met een doornenkroon op zijn hoofd en met gebonden handen en voeten. Dit type komt vooral voor in West-Europa.

In Oost-Europa wordt Christus zittend in een gebogen houding afgebeeld, waarbij hij zijn hoofd met zijn hand ondersteunt. Het roept het beeld op van een nadenkende en berustende persoon. In Polen noemt men dat beeld dan ook *Chrystus Frasoibliwy* = Christus in overpeinzing.

CHRYSTUS FRASOBLIWY = CHRISTUS IN OVERPEINZING

Het beeld van *Chrystus Frasoibliwy* is ook het beeld van de lijdende mens. Dat wordt duidelijk als je kijkt naar de ontstaansgeschiedenis van deze symbolische figuur.

Dit beeld is niet onbekend, het werd al gebruikt in de Griekse, Etruskische, Romeinse en Aziatische kunst als de uitbeelding van 'de lijdende mens'. Ook in het Oude Testament is het beeld terug te vinden in de beschrijvingen van de (jeremiërende) profeet Jeremias en de treurende Job op de mestvaalt. Zij werden later uitgelegd als archetypen van Christus.

En wat te denken van moderne kunstuitingen als *Le Penseur* (De Denker) van Auguste Rodin uit 1881? Een van de vroegste bronzen afgietsels van dit werk staat in Brussel op de begraafplaats van Laken als grafmonument voor kunstverzamelaar Jef Dillen (1878-1935). Het beeldt een man uit die mediteert en voor een diep dilemma lijkt te staan. Zou het beeld op het Cimetière de Montmartre in Parijs van Bernard Richard uit 1989 voor theaterman Jean Bauchet ook daarop geïnspireerd zijn? Het beeld stond er overigens al voordat Bauchet (1906-1995) overleed.

Parijs - *Cimetière de Montmartre*

Brussel - *Begraafplaats van Laken*

oorsprong

(NB. Kijk op deze website ook naar de rubriek Symboliek, no.6 *Christus op de koude steen*)

De afbeelding van een bedroefde, uitgeputte Jezus, zittend op een steen, verscheen aan het einde van de veertiende eeuw in de Europese kunst. Het was een aanvulling op de kruiswegstaties, die de verschillende stadia van de *Via Dolorosa*, de lijdensweg van Christus, uitbeeldden. Het tafereel komt niet voor in de Bijbel, maar het is afgeleid van middeleeuwse teksten over het lijden van Christus. Het verwijst naar de scène, waarin Jezus zijn moeder ontmoet en Je-

zus angstig op een steen zit. Een andere tekst verwijst naar de scène, waarbij Jezus even rust vindt op een steen na de kruisdraging en de ontleding en vóór de kruisiging. Zittend op de steen wacht hij zijn executie af en overpeinst hij zijn leven.

Het tafereel wordt in verschillende landen dan ook anders uitgelegd en vormgegeven, maar over het algemeen in beeldhouwwerk of houtsnijwerk. Voorbeelden op begraafplaatsen:

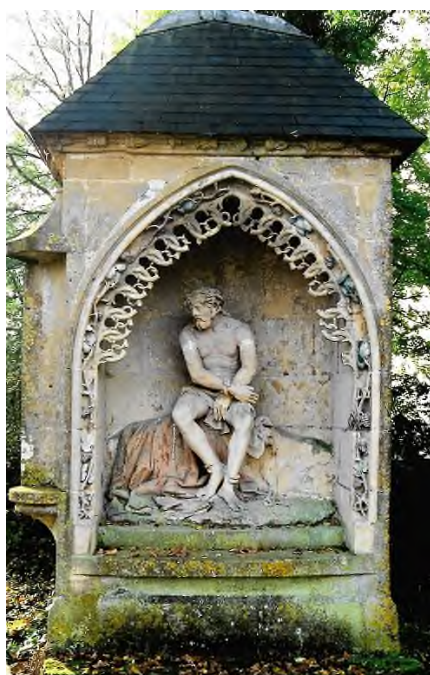
Duitsland - Dresden
Christus in der Rast

Nederland - Utrecht
Jezus op de koude steen

Oostenrijk - Salzburg
Christus im Elend

Frankrijk - Marville
Christ aux Liens

Ierland - Dublin
Christ in Sorrows

Litouwen - Vilnius
Christus Rūpintojėlis

POLEN - CHRISTUS IN OVERPEINZING

Krakau-Bernardinuskerk

Szczyrzyc - Cisterciënzerklooster

Het leven van Heer Jezus Kryst

De oudste afbeeldingen van de overpeinzende Christus kwamen voor in Duitsland en Nederland aan het einde van de 14^e eeuw.

In Polen verschenen die afbeeldingen aan het begin van de vijftiende en zestiende eeuw. Uit deze periode stamt een beeld van een onbekende kunstenaar in de St. Bernardinuskerk in Krakau. Aan het begin van de zestiende eeuw ontstond het schilderij *Christus in overpeinzing* (1515) voor het Cisterciënzerklooster in Szczyrzyc, toegeschreven aan Stanisław Samostrzelnik (ca. 1480-1541). Aan de populariteit van het beeld van de overpeinzende Christus heeft *Het*

leven van Heer Jezus Kryst van Baltazar Opecia, dat in 1522 in Krakau werd gepubliceerd, veel bijgedragen. Er staat een houtsnede van Hans Schäufelin in met de voorbereidingen voor de kruisiging, waarin Christus naast het kruis zit. Hierbij vroeg dichter Klemens Janicki (1516-1543), schrijvend in het Latijn, zich af:
*Waar denk je aan, eenzaam zittend op de ruwe rots?
 Met de kin in de hand, Christus, het hoofd vermoeid,
 Over het heilswerk, over de dood die je wacht,
 Over het verbrijzelen van de poorten van de hel,
 Over het toekomstige Koninkrijk van God?
 Ik wil aan hetzelfde denken zolang ik leef - kom Heer!
 Laat je goede hand mijn arme hoofd ondersteunen.*

Krakau - Cmentarz Rakowicki

Warschau - Cmentarz Powązkowski

Naar voorbeeld van de wegkapelletjes met *Chrystus Frasobliwy* verschenen er later kopieën van deze kapelletjes en van het Christusbeeld op begraafplaatsen, meestal uitgevoerd in hout, soms in steen.

Een Poolse Christus

In geen enkele andere regio van Europa is de afbeelding van de *Chrystus Frasobliwy* zo sterk doorgedrongen in de volkscultuur als in Polen. Het kan worden beschouwd als een symbool van de Poolse volkskunst en zelfs als een van de visitekaartjes van het Pools zijn.

Twee factoren droegen bij aan de popularisering van dit Christusbeeld.

- Vanaf de zestiende eeuw verscheen de *Chrystus Frasobliwy* 'massaal' op de Poolse wegen. Het was de tijd van de Contrareformatie, de tegenreactie van de Rooms-katholieke Kerk op de protestantse Hervorming. De Kerk verplichtte de parochiepriesters om ervoor te zorgen dat er in elk dorp, evenals op de wegen, tekenen van het Heilig Kruis en figuren waren die de vroomheid van de inwoners aangaven. Uit deze periode komen de oudste bewaard gebleven stenen pilaarkapelletjes, waarin stenen sculpturen van Christus in Overpeinzing werden geplaatst. Al was de vervaardiging van dit Christusbeeld in eerste instantie het domein van de professionele gildekunst, het drong al snel door in de volkskunst en werd daar zeer populair. Die populariteit kwam vooral door het feit dat de gelovigen hun eigen problemen en zorgen konden projecteren op de lijdende, overpeinzende en bezorgde figuur van Jezus Christus.

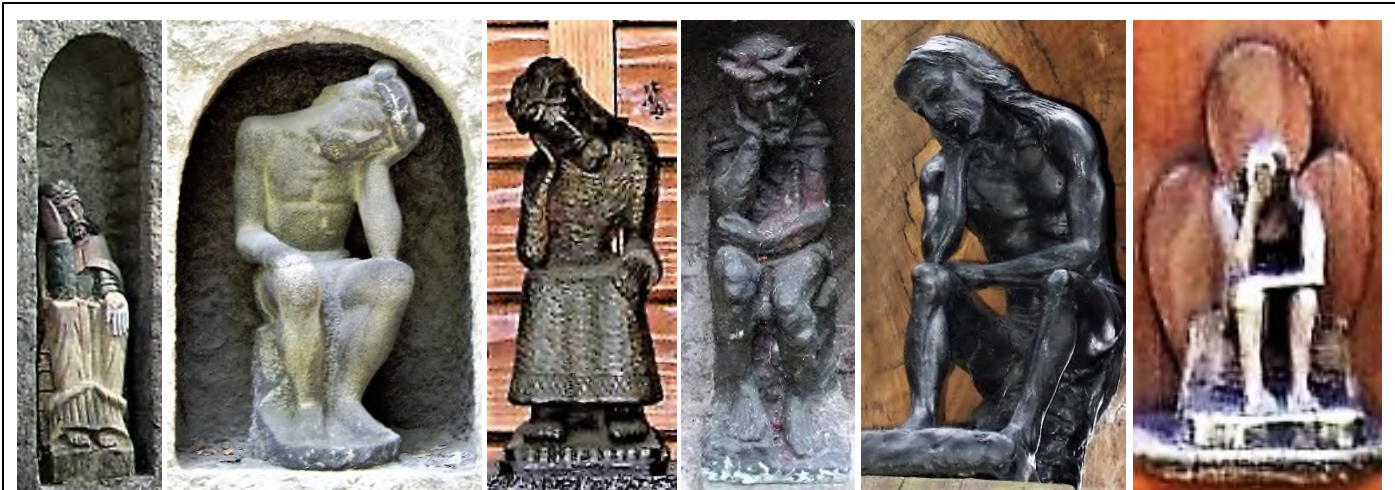
- Toen in 1731 de Kerk vaststelde dat de kruisweg uit veertien kruiswegstaties moest bestaan, werd de kruisweg de standaarduitrusting -ook nu nog- van kerkgebouwen en de staties werden daar voornamelijk afgebeeld in de vorm van schilderijen. De zeer populaire scène van *Chrystus Frasobliwy* vormde geen onderdeel van de kruisweg en verspreidde zich buiten de kerk. En nauwelijks als schildering, maar vooral in de vorm van een sculptuur gesneden uit een stuk hout, waarbij de meeste houtsnijders kozen voor lindehout.

Overal in Polen is het beeld aanwezig in het landschap, in bermkapellen langs wegen, op kruispunten, zelfs in Poolse souvenirwinkels en uiteraard ... op begraafplaatsen.

Poolse souvenir

CHRYSTUS FRASOBLIWY OP BEGRAAFPLAATSEN

Chrystus Frasobliwy beeldjes van steen of metaal

Warschau - Cmentarz Powązkski

Zakopane - Zasłużonych na Pęksowym Brzyzku

Waar door modernisering, verstedelijking en aanleg van (snel)wegen veel kapelletjes of zuilen met Christusbeeldjes uit het Poolse landschap zijn verdwenen, zijn ze zeker nog aanwezig op Poolse begraafplaatsen.

De meeste uitvoeringen zijn uit hout gesneden, maar er komen ook wel stenen, bronzen of andere metalen als materiaal voor.

De vormgeving van de Christusfiguur kan over het algemeen gerekend worden tot de naïeve

volkskunst en kent een aantal variaties in houding en aankleding: de linker of rechter hand onder de kin of als ondersteuning van het hoofd, gekleed in een lendendoek, een lang kleed of een (paarse konings)mantel, met of zonder doornenkroon op het hoofd.

Een prachtig voorbeeld met veel 'kapelletjes' en beelden van *Chrystus Frasobliwy* in hout uitgevoerd zijn te vinden op de oude begraafplaats van Zakopane.

Zakopane - Cmentarz Zasłużonych na Pęksowym Brzyzku w Zakopanem

Zakopane ligt in het uiterste zuiden van Polen. In de winter een wintersportcentrum en in de zomer een uitvalsbasis voor wandelaars in het Tatragebied.

In het centrum ligt de zeer interessante Oude Begraafplaats met in vertaling de lange naam: *Begraafplaats van Verdienste op de helling van Pęksa in Zakopane*.

Jan Pęksa schonk de grond, waarop de eerste parochiepastoor Józef Stolarczyk in 1851 de begraafplaats stichtte. Op het terrein van 0,5 ha bevinden zich ca. 500 graven, waarvan 250 graven van verdienstelijke en beroemde personen,

die een belangrijke rol speelden in het culturele en sociale leven van Zakopane en omgeving. Sinds de jaren 20 van de twintigste eeuw werden zij hier begraven. Met name geestelijken, kuurdoktoren, kunstenaars, schrijvers, muzikanten, berggidsen, bergbeklimmers, wintersportliefhebbers, maar ook alpinisten die waren verongelukt in de Tatra.

De meeste graven zijn versierd met gedetailleerd houtsnijwerk. Ieder grafteken kan zeker een uniek kunstwerk worden genoemd.

Opvallend vaak komt op het grafteken het motief van de *Chrystus Frasobliwy* voor.

